

AKILLI KENTLER KAPSAMINDA SİVİL TOPLUMUN TANIMLANMASI*

Defining the Civil Society in the Context of Smart Cities

Özkan LEBLEBİCİ** · Gül KALYONCU***

Özet

Akıllı kentler, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak, kamu hizmetlerinin etkin ve verimli biçimde sunulması ve bu yolla sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla oluşturulmaya başlanan yapılar olarak görünmektedir. Akıllı kent içerisinde kentlilerin de oluşturulan sisteme uyumlu bilgi ve kültür düzeyinde olması beklenmektedir. Kentleşme süreçleri açısından bu bir dönüşümü ifade etmektedir. Ancak konunun önemli boyutu, akıllı kentlerde kent yönetimi ile kentli arasındaki ilişkinin nasıl kurgulandığıdır. Sivil toplumun politik toplum karşısındaki göreceli özerkliği, 16. Yüzyıldan itibaren kentlerin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bir anlamda sivil toplum kentli toplumu tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Sivil toplumun kent yönetimindeki katılımı ve etkinliği gündeme gelmektedir. Bu çalışmada, akıllı kentler fayda ve maliyetleri ile değerlendirilmekte, sivil toplumun akıllı kent geliştirme sürecindeki rolünün ne olabileceği sorgulanmaktadır. Bu konuda 14-16 Aralık 2018 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilmiş olan 2nci Kamu Yönetimi ve Teknoloji Çalıştayında ortaya çıkan bulgulardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akıllı kentler, Sivil toplum, STÖ.

Abstract

Smart cities seem to be the structures that have been established in order to provide effective and efficient public services and contribute to sustainable development in this way depending on the development of technology. It is expected that the citizens in the smart city will be at the level of knowledge and culture compatible with the system created. This situation implies a transformation in terms of urbanization processes. However, the important dimension of the issue is how the relationship between the city administration and the citizens is constructed in smart cities. Relative autonomy of civil society against political society, had began depending on the development of cities since 16th Century. Civil society is used to define citizens in one sense. In this respect, the participation and effectiveness of Civil societies in the city administration comes to the fore. In this study, smart cities are evaluated with their benefits and costs, and the role of civil society in the development process of the smart city is questioned. In this subject, it was referred to the findings of The Second Public Management and Technology Workshop, held in Antalya on 14th. of December 2018.

Keywords: Smart Cities, Civil Society, NGO.

* Bu makale, Aralık 2018'de gerçekleştirilen 2. Kamu Yönetimi ve Teknoloji Çalıştayı için hazırlanan bilgi notunun geliştirilmesiyle hazırlanmıştır. Çalıştay sonuçları da makalede yer almaktadır.

** Dr. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Yarı Zamanlı Öğr. Gör., leblebici66@gmail.com

*** Öğretim Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, kalyoncugul1@gmail.com

GİRİŞ

Kentler, toplumların gelişim sürecinde önemli bir aşama olarak görülebilir. Diğer bir ifadeyle kent, “mekân ve zaman içindeki insan yerleşmesinin belli özelliklerini taşıyan bir özel durumu” anlatır (Erkan, 2010: 16). Basitten karmaşığa doğru sürekli bir değişim gösteren toplumsal yapı için kent; karşılıklı bağımlılıkların ve uzmanlaşmanın üst düzeyde olduğu yerleşim birimini ifade eder. Kenti tanımlarken şu ölçütler kullanılabilir (Erkan, 2010: 15); 1. Yönetsel, 2. İşlevsel, 3. Ekonomik, 4. Toplumbilimsel. Her ölçüt için yapılacak tanımlama farklı yönlerini ele alsa da kentlerin “toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğduğu” (Keleş, 1984) tarihsel bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Keleş (1984), sanayileşme ve ekonomik gelişmenin kentlerin büyümesine yol açtığını, bunun da toplumsal yapıda artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşmaya neden olduğunu vurgulamaktadır.

Sanayileşme kentlerin büyümesine yol açan önemli bir etken olarak görülebilir. İngiliz tarihçi Toynbee, beş büyük şehrin (Liverpool, Manchester, Birmingham, Leeds, Sheffield) 1685, 1760 ve 1881 tarihlerindeki nüfuslarının, bu tarihler arasında 100 katından fazla arttığını belirtmektedir. Bu artışın temel nedeni ise sanayileşme olarak görülmektedir. Bu kapsamda kentlerin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin bir aşamasını temsil ettiği de söylenebilir. Keleş (1984), “hemen her ülkede tarımsal nüfusun azalmasını, buna karşılık tarım dışı alanlardaki nüfus oranının artmasını” kentleşmenin neden olduğu bir gelişme olarak belirtmektedir. Bunun yanında kentleşme sürecinin gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki seyrinin ve niteliğinin farklı olabildiğini de vurgulamaktadır. Kentleşme ise, kent ortaya çıktıktan sonra, kentlerdeki büyümeyi, yoğunlaşmayı, farklılaşmayı, bütünleşmeyi ve değişmeyi anlatabilmek için kullanılan bir kavram olarak ele alınabilir (Erkan, 2010: 19).

Kentlerin tanımlanması konusunda çeşitli ölçütler kullanılmakla birlikte, bunları sayısal ya da yönetsel ölçekler çerçevesinde bir araya toplamak mümkündür. Örneğin Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen bir tanıma göre, “şehir, bir mil kare alanda (ülkeden ülkeye değişmekle birlikte) 1500 kişiden başlayan bir kentsel mekânı tanımlamak için kullanılmaktadır” (Anthopoulos, 2017: 6). Bir diğer tanıma göre şehir, belirli bir yönetsel sınır içerisindeki kentsel

topluluğu ifade edebilmektedir. Bu tanıma göre şehir, bazı yönetim modellerine ihtiyaç duyan bir alan olarak da tanımlanabilmektedir (Anthopoulos, 2017: 6). Bu kapsamda şehirler, karmaşık uyarlanabilir sistemler olarak kavramlaştırılabilmektedir. Bu kavramlaştırmanın bir boyutunu fiziki çevre (binalar, yollar, altyapı tesisleri vb.) oluştururken, diğer boyutunu ise insanlar, örgütler, bilgi, sermaye vb. oluşturmaktadır (Anthopoulos, 2017: 6). Kent, ticaretin ve sanayi üretiminin mekanı olarak bu unsurları bir araya getiren bir mekan olarak da görülebilir.

Özetleyecek olursak, kentlerin gelişiminin demografik, ekonomik ve toplumsal boyutları olduğundan söz edebiliriz. Bu üç unsurun değişimi, kentlerin gelişimine bağlı olarak, onların işlevsel ve/veya yapısal dönüşümlerini anlamamızı ve anlamlandırmamızı kolaylaştırabilir. Bu üç unsurun ilişkide bulunduğu birçok kavram seti ortaya konabilir. Bu unsurların değişim hızı, değişim, yönü ve değişim miktarı, karşılıklı bağımlılık çerçevesinde kentlerin yeni işlevlerinin tanımlanmasında kullanılabilir. Kentli nüfus oranının sürekli artış göstermesi, büyüyen kentlerin sorunlarının daha akılcı çözümlere ihtiyaç duyması gibi hususlar, kentleşme yazınına yeni çözümler öneren kavramların girmesini de sağlamaktadır. Bu kavramlardan biri de «akıllı kentler» kavramıdır. Akıllı kent kavramı, zaman içerisinde ağ şehirler, tekno-şehirler, siber şehirler, yaratıcı şehirler, dijital şehirler kavramlarıyla tanımlanmaya başlamıştır (Kumar vd., 2017: 2). Akıllı kentler neyi ifade etmektedir? Kentliler ve kent yönetimi açısından neleri değiştirme potansiyeline sahiptir?

Bu çalışmada akıllı kent kavramının sivil toplum ile ilişkili olarak açıklanması hedeflenmektedir. Akıllı kentlerin gelişmesiyle birlikte sivil toplumun öneminde ve işlevlerinde ne gibi değişiklikler olmaktadır? Bu soruya cevap ararken, ilk olarak akıllı kentlerin tanımı yapılacak ve bu tanım üzerinden onların kentleşme ve kalkınma sorunları için bir çözüm üretebilme potansiyeli tartışılacaktır. Kentlilerin kent yönetimindeki etkinliği ve akıllı kentlerde kentlilik kavramı, sivil toplum üzerinden açıklanmaya çalışılacak, bunun için öncelikle sivil toplum kavramının tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Devamında sivil toplum örgütlerinin kent yönetimindeki ve demokrasi içerisindeki etkinlikleri tartışılacaktır. Nihai olarak farklı sorularla, akıllı kent ve sivil toplum ilişkisi, tüm yönleriyle berraklaştırılmaya çalışılacaktır.

AKILLI KENTLER, KENTLEŞME VE KALKINMA SORUNLARI İÇİN BİR ÇÖZÜM OLABİLİR Mİ?

“Akıllı kent” kavramı yazında 1997’de ortaya çıkmasının ardından, günümüzde sürekli ilerleme göstermektedir. Akıllı kentler en basit şekliyle, akıllı sistemler içeren veya onlarla donatılmış bir kenti ifade ederken; bir kentin akıllılığı, kendi işlevselliği içerisinde bütün kaynakları amaçlar doğrultusunda etkili ve sorunsuz bir şekilde bir araya getirebilme kabiliyeti olarak tanımlanabilmektedir (Anthopoulos, 2017: 7). Bir başka tanıma göre “Akıllı kent, bilişim teknolojilerinden güvenli bir şekilde faydalanılarak kent varlıklarının ve kaynaklarının entegre edilmesini ifade eden bir kentsel gelişim vizyonu” (Uçar vd., 2017) olarak da açıklanmaktadır.

“Akıllı kent” kavramı incelendiğinde üç temel hedef öne çıkmaktadır. Bunlar; 1. Sürdürülebilir kalkınma, 2. Kamu hizmetinin sürekliliği, 3. Yaşam kalitesinin artırılması olarak sıralanabilir. Bu üç hedefin Birleşmiş Milletlerin (BM) özellikle üzerinde durduğu kalkınma hedefleriyle uyum içerisinde olduğu görülmektedir. Öyleyse gelecek on yıllarda, akıllı kentlerin BM kalkınma hedeflerine doğru uygulanacak stratejilerin bir parçası olabileceğini söylemek de mümkündür. Bu da, hükümetlerin stratejik planlarına, orta vadeli plan ve programlarına, kısacası politikalarına “akıllı kentler” kavramını dâhil etmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Akıllı kentler, ICT (Bilgi ve İletişim Teknolojileri) altyapısıyla donatılmış, bu şekilde yaşam kalitesini, yani kentsel yaşamı geliştirmeyi hedef alan bir kavram (Dameri ve Sabroux, 2014: 2) olarak da tanımlanabilmektedir. Bazen akıllı kent, kirlilik, yerel ulaşım sorunları, insanlar arasındaki eşitsizlik, ekonomik sorunlar gibi bir çok kentsel sorun için “her derde deva” bir ilaç gibi de görülebilmektedir. Ancak bu beklentiler çoğunlukla akıllı kent vizyonu ve/veya etkili akıllı programlar ve uygulamalar tarafından desteklenmemektedir (Mulligan ve Olsson, 2013). Bu durumda hem kamu kaynakları boşa harcanmış olmakta, hem de kentsel sorunlara artan teknolojik karmaşıklığın getirdiği yeni sorun potansiyeli eklenmektedir.

Güney Kore ve Hindistan'daki örneklere bakıldığında, akıllı kent örneklerinin tam olarak ancak küçük bir alanda yeni kurulan yerleşimlerde mümkün olduğu görülmektedir (Kayapınar, 2017: 17). Çünkü akıllı kent sadece ICT altyapısıyla kurulan bir yapıdan çok daha fazlasıdır ve kentlilerin bu altyapı içerisinde uyumlu yaşayabilmesini de gerektirmektedir. Bilgi teknolojileri ve sayısal altyapılara olan bağımlılık, mega kentler açısından uygulamayı kısıtlayıcı bir unsur olarak görünmektedir. Bir taraftan teknolojik altyapının yarattığı yeni sorunlar, diğer taraftan insanların sistemi tanıma ve algılaması konusundaki eksiklikler (Dameri ve Sabroux, 2014: 3), mega kentlerde sorunu daha karmaşık hale getirebilir. Ancak akıllı kentleri oluşturmayı bir hedef olarak görmek, kentlerin planlama sorunlarına bir çözüm önerisi olarak ele alınabilir. Bunun için ise kapsamlı bir stratejik vizyon oluşturulması önerilmektedir (Dameri ve Sabroux, 2014). Bu kapsamda akıllı kentin çözüm olabileceği kentsel planlama sorunları ele alınabilir.

Kent planlamasında karşılaşılan sorunların özellikle sürdürülebilirlik denkleminde ele alınmasıyla birlikte, kentlerin 20'nci yüzyılın sonlarında yeni bir planlama anlayışıyla değerlendirilmesi, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa eşlik eden "ekolojik kentler", "yeşil kentler", "enerji sakınlı kentler" gibi kavramların temel uğraşı alanı, kentlerde karbon salımının azaltılması, daha az su ve elektrik tüketimi gibi sürdürülebilirlikle ilgili hedefler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak tek başlarına sorunlara kalıcı çözüm getiremeyen öneriler, sorunun bir bütün olarak ele alındığı yeni bir kavramsal çatıyı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda kent planlamanın, "bilişim teknolojilerindeki gelişmelerden faydalanarak kentlerin daha akıllı bir sistemler bütünü olarak planlanabilmesinin, izlenmesinin ve yönetilebilmesinin yolunu aradığı" (Terzi ve Ocakçı, 2017: 12) belirtilmektedir. Bu durumda "akıllı kent kavramı", "yönetim, eğitim, sağlık, kamu güvenliği, emlak, ulaşım ve diğer kamu hizmetleri gibi bir kentin kritik altyapı bileşenlerini ve hizmetlerini daha bilinçli ve etkileşimli hale getirmek için bilgi ve iletişim teknolojilerini verimli ve etkili bir biçimde kullanan kent" (Terzi ve Ocakçı, 2017: 12) olarak tanımlanmaktadır. Burada bileşenleri saymak gerekirse; bilişim teknolojileri, kamu hizmetleri ve alt yapısal tesislerin yönetimi, düşük enerji ve su kullanımı ile sağlanan etkinlik ve verimlilik gibi hususların öne çıktığı görülmektedir. Ancak akıllı kentlerin başarısında belir-

leyici unsurun kentin bilgi teknolojileri kapasitesi olduğunu (Terzi ve Ocakçı, 2017: 12) söylemek mümkündür. Elbette sistemlerin birbiriyle olan etkileşimi söz konusu olduğu için bir diğer önemli kavram seti, nesnelerin interneti olarak tanımlanan etkileşimli alana ilişkin tanımlardan oluşmaktadır. Akıllı şehir kavramının genel kabul gören sekiz unsuru; “Akıllı altyapı, akıllı güvenlik, akıllı enerji, akıllı yönetim, akıllı eğitim, akıllı sağlık hizmetleri, akıllı bina ve akıllı ulaşım/hareketlilik” (Kayapınar, 2017: 15) olarak da sıralanabilmektedir.

Akıllı kentler, günümüzde kentsel sorunlar olarak gördüğümüz birçok sorun açısından bir çözüm yolu olarak görülebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi bu çözüm için akıllı kentin akıllı kent vizyonu ve tamamlayıcı uygulamalarla desteklenmesi gerekmektedir. Akıllı kentlerin oluşturulmasıyla çözüm üretilmesi beklenen alanları şöyle sıralayabiliriz;

1. İnsan kaynağının kalitesinin artırılması; Akıllı kentlerin ihtiyaç duyduğu, sağlanan kamu hizmetlerinin farkında olan yetişmiş insan kaynağını oluşturmak için etkin bir eğitim süreci tasarlanmalıdır. Sadece okul eğitiminin yeterli olmadığı bu süreçte, yaşam boyu öğrenme, eğitim politikalarının bir unsuru olmalıdır. Böylece kentleşme süreçleri ve insan kaynağının kalitesinin artırılması hedefi gerçekleştirilebilecektir. Diğer bir ifadeyle kentleşme süreçleri, insan kaynağının arttırılmasına katkı sağlayacaktır.

2. Çevresel etkilerin kontrol edilmesi; Günümüzde kentlerin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri, kuşkusuz çevresel sorunlardır. Bu konuda kamu yönetimi ve hükümetler gerekli ölçümleri yaparak sorunun farkında olsalar da, iş çözüm üretmeye geldiğinde, bu her zaman çok kolay olmamaktadır. Akıllı kentlerde enerjinin türü, ulaştırma sistemleri ve sanayi tesisleri entegre bir sistemin unsurları olmak durumundadır. Bunun yanında kentin çeşitli noktalarında otomatik ölçüm yapan sensörler, kamu yönetimini çevre sorunlarına karşı daha hızlı hareket etmeye yönlendirecektir.

3. Kamu hizmetlerinin etkili ve verimli sunumu; Kamu hizmetlerinin sunumu, kamu kaynaklarının etkili ve verimli kullanılmasını gerektirir. Akıllı kentlerde kamu hizmetlerinin gereken yerde gerektiği kadar sunulabilmesinin planlanması mümkün olabilecektir. Bunu mümkün kılacak olan ise, bütün kamu hizmetlerinin bilgi teknolojileri altyapısıyla desteklenmesi ve anlık olarak

takip edilebilmesidir. Ancak bunun yanında kamu hizmetinin etkili ve verimli sunumu, sadece ekonomik ölçütlere göre değerlendirilecek bir husus değildir.

Şehirlerde bilgi teknolojileri altyapısı, ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar görüş birliği bulunmasa da akıllı kent yaklaşımının merkezinde insan sermayesi, sosyal sermaye ve bilgi teknolojileri altyapısı oluşturulması ve bunların birbirine entegre edilmesi bulunmaktadır. Zira bu yapının üreteceği daha büyük oranda ve daha sürdürülebilir ekonomik gelişme ve daha iyi yaşam kalitesi hedeflenmektedir (Bolivar, 2015: 1). Sürdürülebilir ekonomik kalkınma hedefinin karşılığının etkili şekilde işleyen bir piyasa mekanizması olduğunu söyleyebiliriz. Burada üretimden nihai tüketiciye kadar olan zincirin bütün halkaların akıllı sistemler olarak tanımladığımız bilişim teknolojileri kapsamında birbirine bağlı olmasını anlamamız gerekir. Endüstrileşmenin farklı boyutlarının tartışıldığı bir dönemde akıllı kent yaklaşımının akıllı piyasa işleyişini de bir şekilde içermesi beklenmelidir.

Akıllı kentler; 1. Güvenliği, ulaşımı ve kent yönetimini entegre ederek, 2. Eğitim ve sağlık hizmetleri ile ekonomiyi bu sistem içerisinde sürdürebilen, 3. Mekânı ve yönetişimi, bilgi teknolojilerinin desteği ile planlanan ve sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılan şehirleri ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında akıllı kentlerin kentleşme ve kalkınma sorunlarına bir çözüm üretebilme potansiyeli olduğu söylenebilir.

Akıllı kentler, birçok çözümlenmemiş soruyu da beraberinde getirmektedir. Bu kentlerde yönetim rolünün ne olması gerektiği önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Yönetim bütün akıllı sistemlerde yönetici bir rol mü üstlenmelidir, yoksa sistemin etkili işleyişini sağlayacak koordinasyon görevini mi öne çıkarmalıdır? Ayrıca akıllı kentlerin teknolojik altyapısı oluşturulurken, dışa bağımlılık olgusu dikkatle ve önemle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Tesis ve idame maliyetleri halkın ödediği vergilerle karşılanacak olan bu tip sistemlere ilişkin kararların, hangi ölçüde ve ne kadarlık bir süreçte gerçekleştirilmesinin planlanması bir politika sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tartışmaları ileriye taşıyabilmek adına, kentlilerin penceresinden konuyu ele almak için sivil toplum kavramına geçiş yapabiliriz. Yönetimin rolünün ne olacağını soruyor-

sak, yönetilenlerin rolünü de tanımlamak gerekmektedir. Bunu açabilmek adına sivil toplumun tarihsel gelişimine bakabilir ve buradan hareketle sivil toplumun akıllı kent kapsamında rolünün neler olabileceğini ve sivil toplum kavramının içeriğinde ne gibi değişiklikler olabileceğini tartışabiliriz.

SİVİL TOPLUM KAVRAMININ ANLAMI VE GELİŞİMİ

Her kavramın tarihsel süreçte yeni değerler setini içerecek şekilde bir değişim içerisinde olduğunu düşünebiliriz. Sivil toplum da böyle bir kavram olarak incelenebilir. Sivil kelimesinin etimolojik kökenine baktığımızda, bunun doğrudan Latince “*civilis*” (toplumla ilgili; kamusal alana ait;) kelimesi ile ilişkili olduğu görülür. Latince “*civis*” kelimesi ise, “kentli” anlamında kullanılmaktadır. 1550’lerde “*civilized*” kelimesi, “barbar olmayan” anlamında kullanılırken, 1610’dan itibaren Commonwealth ile ilişkili olarak, “seküler olarak (askeri veya kiliseye karşı) örgütlenmiş” anlamını taşıdığı görülmektedir (www.etymonline.com, 2018). Bunun yanında “*civil liberty*” kavramı, “sadece kamu yararı için gerekli olduğu sürece yasayla sınırlanmış doğal özgürlük” anlamını 1640’lardan itibaren taşımaya başlamıştır (www.etymonline.com, 2018). Dolayısıyla kelimenin etimolojik anlamına bakıldığında, kentlilik, medeniyet ve nezaket gibi kavramların köken olarak birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

Sivil toplum; “devlete karşı özerk ama çoğu zaman devletle iç içe, ekonomik açıdan birçok toplumsal öznenin rol oynadığı toplumsal alan” (Doğan, 2015: 27) olarak anlaşılabilir. Politika sözlüğünde (Oxford, 1996: 74) sivil toplum; “devlete veya geniş aileye ait olmayan orta dereceli örgütler bütünü” olarak tanımlanmakta ve gönüllü örgütleri, firmaları ve diğer ticari yapıları içerdiği belirtilmektedir. Bu yönüyle sivil toplum, Hegel’in kavramlaştırmasına denk düşmektedir. Hegel’e daha sonra değinmek üzere, sivil toplum düşüncesinin şu üç unsuru sürekli olarak içinde barındırdığı söylenebilir (Aksoy, 2008: 19); 1. Medenilik anlayışı, 2. Batı Avrupa toplumsal tarihinde çok önemli bir aşama, 3. Tarih felsefesi alanında bir tartışmanın konusu olma özelliği. Çaha, (2000:9) “sivil toplumun oluşması için devletten ayrışabilen bir sivil alanın, sivil referansın ve sivil kimliğin oluşması” gerektiğini belirtmekte ve bunun ancak bireysel bilinci öne alan bireylerle mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Bu haliyle sivil toplum, bir anlamda devletten ayrışabilen bireylerin oluşturduğu

toplulukların alanı olarak da tanımlanabilmektedir. Sivil toplumun ortaya çıkışına ilişkin tartışmalar devletli toplumların oluşmaya başladığı dönemlere kadar götürülebilirse de, çağdaş siyaset bilimi açısından bugün taşıdığı anlam setine kavuşması tarihsel bir gelişimin sonucu olarak gerçekleşmiştir. Şimdi kısaca bunu ele alalım.

Çoğunlukla politik toplumun karşıtı olarak algılanan sivil toplum kavramı, Aristo'ya göre site devletinde birbiriyle iç içe geçmiş bir yapı olarak görülmüştür. Bu durum 17. Yüzyıla kadar büyük bir değişikliğe uğramamıştır (Doğan, 2015: 39-40). Söz konusu dönemde kamuya ait olan alanla özel alan arasındaki ayrımın oluşmadığı/olgunlaşmadığı görülmektedir. Avrupa'da 10-14. Yüzyıllar arası feodal yapıların hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu dönemde kentler arasındaki ticaretin çok zayıf olduğu bilinmektedir. Feodal yapıların zayıflaması, ticaretin gelişmesi ve burjuvazinin güçlenmesi arasında çok yakın bağlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İşte bu dönemin düşünsel akımları, sivil toplum kavramının gelişmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu konuda ilk olarak dikkatimizi çeken düşünür Jean Bodin (1529-1596)'dir. Egemenliğin bölünmezliğine vurgu yapan Bodin, aynı zamanda "burjuvazi"yi ayrı bir sınıf olarak ilk ortaya koyan birisidir. Bodin sivil toplumu, en yüksek egemenliğin örgütlenme biçimi olarak gördüğü devletin bir unsuru olarak görür. Onun egemenlik anlayışı, feodal yönetim anlayışının reddi ve tasfiyesi amacıyla yönelmiştir. Bu yeni biçimde, süreklilik kavramı ile siyasi iktidarı kullanan yöneticilerden bağımsız bir devlet tasavvuru söz konusudur. Bu şekilde mutlak ve sürekli devlet otoritesi ile burjuvazinin istediği koşulların zemini hazırlanmıştır (Doğan, 2016: 80-84).

Hobbes (1588-1679), toplumda yönetenlerle yönetilenler arasında egemenliğin kullanımı konusunda bir sözleşme bulunduğunu ve bunun devleti oluşturduğunu savunmaktadır. Hobbes, Bodin gibi mutlak devlet otoritesini savunan bir filozoftur. Sivil toplum ile devlet arasında bir ayrım öngörmez. Devletin bulunmadığı toplumsal durum ile devletin var olduğu toplumsal durum arasında bir karşıtlık vardır. Devletin bulunduğu toplumsal durumu sivil hal olarak adlandırır (Doğan, 2016: 86-96). Hobbes açısından sivil toplum, sözleşmenin gerçekleştirildiği bir alandır ve doğal hakların karşıtı olan sivil halin tanımlan-

masından ibarettir. Hobbes, dini kurumlar da dâhil olmak üzere tüm sivil toplum unsurlarını devlet çatısı altında toplamaktadır (Çaha, 2000: 28).

John Locke (1632-1704), bireyin devlet örgütlenmesi karşısındaki özerk konumunu tanımlama çabasına girmiş ve bu nedenle “burjuva kuramcısı” diye adlandırılmıştır. Ancak Locke da sivil toplum ile siyasal toplum arasında bir ayrım öngörmez ve bu iki kavramı birbirinin yerine kullanmaktan çekinmez (Doğan, 2016:105). Adam Ferguson (1724-1816), sivil toplumu insanlık tarihinin gelişiminde bir aşama ve itici güç olarak görür. Toplumsal yapı çıkarların, ekonomik hareketlerin olduğu ve ekonomik akımların doğup geliştiği, sınıfların ve sınıfsal örgütlenmelerin gözlemlendiği ama sadece sınıfların değil diğer toplumsal kesimlerin de davranışlarının gözlenebildiği bir alandır. Bu çok ögeli yapıya “Sivil Toplum” denir. Belirleyici özellik, iş bölümünün her alanda egemen olmasıdır. Sivil toplumu devlet karşısında korumanın yolu örgütlü sosyal yapı ile mümkündür (Doğan, 2016: 107-119). Ferguson, devlet ve sivil toplum arasına belirgin bir çizgi koyan ilk düşünür olarak görülebilir. Ferguson bu karşıtlık içerisinde devletle bireyin özel alanı arasında bir denge kurulmasını önemser ve anayasal monarşi ile bunun mümkün olabileceğini savunur. Böylece birey, kamu yönetiminden dışlanmaktan kurtulabilir (Doğan, 2016: 118).

Hegel (1770-1831), bugünkü anlamıyla sivil toplumun en çok kabul gören tanımını yapmış düşünürdür. Aile doğal bir kurumdur. Ailenin antitezi olarak sivil toplum ortaya çıkmıştır. Sivil toplum aşamasında devlet ve toplum birbirinden ayrılır. Devlet siyasaldır. Modern toplumla birlikte ortaya çıkan sivil toplum ise apolitiktir. Sivil toplumun rekabet ilişkileri nedeniyle parçalanmaması için devlete ihtiyaç vardır. Bireyin bir nevi devlet uğruna tümüyle silikleştiği bir toplumda yeni bir ahlak anlayışından söz edilir, bu da; sosyal ahlaktır. Buna göre sosyal ahlak üç aşamadan oluşur; 1. Aile, 2. Sivil toplum, 3. Devlet. Sivil toplum, aile bireylerinin büyük aile karşısında bağımsızlık kazanması ile ortaya çıkar. Bu mekanizmayı harekete geçiren ise, toplumda karşılıklı bağımlılıkla birlikte gelişen ekonomik ilişkilerdir. Çünkü sanayi devrimi ile geleneksel aile yapısı çözülmüştür. Sivil toplum, ekonomik faaliyetlerin icra edildiği bir alandır. Aynı zamanda özel ve politik olmayan bir alandır. Buradan sivil toplum ile politik toplum karşıtlığına ulaşılır. Devlet kamu yararının hayatiyet kazandığı bir alandır. Çünkü bireyin sivil toplum içinde gereksinimlerini tatmin etmesi

ancak başkaları ile ilişkiye girmesiyle mümkündür. Bu ilişkilerin karmaşıklık derecesi arttıkça karşılıklı bağımlılık da artacaktır. Hegel'in bu karşılıklı bağımlılığın bulunduğu alanı "Burjuva Toplumu" (*Bürgerliche Gesellschaft*) olarak tanımladığı bilinmektedir. O, sivil toplumu ekonomik faaliyetlerin icra edildiği bir alan olarak görür (Doğan, 2016: 147-160). Sivil toplum, Hegel açısından aşkınıc devletle ulaşmanın bir aşaması ve aracıdır. Hegel'in gerçek devletine ulaşıldığında bireysel çıkarlar genel çıkarlara dönüşecek ve sivil topluma ihtiyaç duyulmayacaktır (Çaha, 2008: 32). Hegel'in sivil toplum konusunda en kapsamlı ayrımı yaptığı söylenebilir. Hatta Hegel'in sivil toplumu ayrı bir yapı olarak en net tanımlayan düşünür olduğunu söylemek mümkündür.

Hegel'in idealist diyalektiğini tarihsel materyalizmle birleştiren Marks (1818-1883)'in sivil topluma bakışı bir ölçüde Hegel'in tanımlamasına benzer. Hegel'in düşüncesinde sivil toplum ve devlet arasındaki diyalektik ilişki, Marx'ta alt yapı ile üst yapı arasındadır. İkisi arasındaki fark, sivil toplum-devlet arasındaki belirleyen-belirlenen ilişkinin işleyiş yönü konusundadır. Marx'ta alt yapı üst yapıyı belirler. Alt yapı maddi üretim ilişkilerinin oluştuğu alandır. Siyasal devlet karşısında özerk bir sivil toplum, Marx'ta burjuva toplumu ile özdeş kullanılmıştır. Kapitalizm öncesi sivil toplum ile sonrası sivil toplum arasında ayırım yapılmıştır. Böylece sivil toplum özel mülkiyetle beraber gelişmiştir. Devletin amacı, sivil toplumu aşmak değildir. Aksine sivil toplumdaki mevcut ilişkilerin aynen devam etmesini sağlamaktır. Bu nedenle devletle beraber, Hegel'de olduğu gibi sivil toplum kaybolmaz, aksine yeniden üretilerek sömürüye dayalı ilişkilerin devamını sağlar. Hegel metafizik bir devlet tanımlaması kurarken, Marx devletsiz toplumu tasarlamıştır (Doğan, 2016: 195-218).

Gramsci (1891-1937), egemen sınıfın çıkarlarının ideal biçimde evrensel çıkarlar olarak temsil edilmesini "hegemonya" kavramı ile açıklar. Sivil toplumu ise burjuva hegemonyasının başlıca aracı olarak görür (Doğan, 2016: 225-235). Düşünürlerin sivil toplum tasvirlerinden ortaya çıkan ortak noktalara odaklanırsak; sanayi devrimi sonrasında politik en üst örgütlenme olan devletin örgütlülük düzeyinin artması, bunun karşısında bireyin aile dışında kamusal alandaki ilişkilerinin devlete karşı görece özerkliğinin korunması ve örgütlülük gibi hususlar öne çıkmaktadır. Bütün bu konular modern toplumun ilgi alanı içinde kalmaktadır. Modern toplumun kent yaşamıyla özdeşleşmesi ile kent-

lerde küçük topluluklardaki ilişkilerin de dönüşmesini ve değişmesini gerekli kılmıştır.

Tarihsel sürece baktığımızda, sivil toplumun zaman içerisinde politik yapıdan ayrışarak, onun karşısında (karşıtı değil) ayrı bir varlık halini aldığı görülmektedir. Sivil toplumun politik toplum karşısındaki temsilinin meşruiyeti sorunu ise, bu yapının örgütlenmesiyle çözülmeye başlamış görünmektedir. Günümüzde sivil toplum, politik toplum karşısında örgütlü olan yapıyı tanımlamak için kullanılmaktadır. Karmaşık toplumsal yapılarda katılımın meşruiyetini sağlamak gibi önemli bir işlevi olan sivil toplum örgütleri, günümüz demokrasilerinin vazgeçilmez unsurlarından biri halini almıştır. Günümüz demokrasilerinde sivil toplum örgütlerinin önem kazanmasının en başta gelen nedenlerinden biri, “temsili demokrasinin krizi” (Tekeli, 2012: 28; Akbal, 2017: 114) olarak görülmektedir. Vatandaşın talepleri ile yönetimin gerçekleştirdikleri arasında oluştuğu varsayılan “yurttaş açığı”nı sivil toplum örgütlerinin doldurabildiği ileri sürülmektedir.

ICT altyapısıyla donatılmış bir akıllı kentte, kamu hizmetlerin etkili sunumu açısından, sivil toplumun iki özelliğinden söz etmek mümkündür. Bunlardan biri sivil toplumun örgütlülüğü diğeri de bu örgütlülüğü destekleyen bilinç ve kültür düzeyidir. Dolayısıyla etkili bir sivil toplum örgütlülük kapasitesine ulaşmak için öncelikle ikinci özelliğın kazandırılması zorunluluktur. Bu ise, stratejik akıllı kent vizyonunu (Dameri ve Sabroux, 2014) oluşturup, bu çerçevede eğitim ve kentleşme süreçlerini doğru yönetebilmekle mümkün olabilir.

Akıllı kent kavramı kapsamında sivil toplumun öneminin artmasının en önemli nedeni, kent yönetiminin alışılmış yönetim dizgesindeki ilişkiler dışında farklı uygulamaları ve yapıları gerekli kılmasıdır. Bu durumu sadece yönetime katılma ile açıklamak yetersiz kalabilmektedir. Akıllı kentin bileşenlerinden biri olarak kentlilerin kentleşme süreçlerinde sivil toplum örgütlerinin kamudan bağımsız olarak üstlenmesi gereken roller olabilir. Bu daha çok sivil toplumun politika oluşturma süreçleri dışında, farkındalık yaratma, bilinçlendirme ve öğretim işlevlerini içeren bir süreci işaret etmektedir. Şimdi sivil toplum örgütlerini ele alarak, akıllı kentlerin yönetimi üzerindeki tartışma konularımıza açıklık getirmeye çalışacağız.

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE SİYASAL KATILIM

İngilizce'de "Non-Governmental Organizations/NGO" olarak tanımlanan sivil toplum örgütleri, aynı düşünceyi paylaşan insanların görüşlerini toplumda kurumsal bir yapı içerisinde savunmasına olanak sağlayan ve demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan yapılardır. En önemli özellikleri örgütsel yapının tüzel kişiliği olmakla beraber, devlet örgütlenmesi dışında olmasıdır. Devlet sektörü "birinci sektör", sermaye sahipleri, şirketler ve çalışanlar "ikinci sektör" olarak tanımlanırken, sivil toplum örgütleri her iki sektörde de bulunan/bulunmayan insanların gönüllü olarak oluşturduğu "üçüncü sektörü" meydana getirmektedir (Akbal, 2017: 105).

Yukarıda sivil toplum örgütlerinin önem kazanmasındaki en önemli etkenin temsili demokrasinin krizi olduğunu ifade etmiştik. Diğer etkenler de; sosyal devletin yetersiz kaldığı alanlar, yönetim ve yerindenlik (subsidiarity) olarak sıralanmaktadır (Akbal, 2017: 115). Yönetişim kavramı, akıllı kent yaklaşımı içerisinde özellikle ele alınması gereken bir kavramdır. Tekeli (2012), temsili demokrasi, katılımcı demokrasi ve yönetişimi tarihsel bir evrim içerisinde ele alarak, her aşamada sivil toplumun anlam ve önem kazandığını vurgulamaktadır. Demokrasinin işleyişi konusundaki etkili konumlarını da dikkate alarak, kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinin ayırt edici özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür (Tekeli, 2012: 29, 30);

1. Gönüllülük ve özel alandan fedakârlık yapılmasını gerektirmesi,
2. Nihai amaçlarının topluma bir şey sunmak, toplumsal iyiye katkıda bulunmak olması, bu amaç içinde hiçbir biçimde başkaları üzerinde bir iktidar oluşturma arayışının bulunmaması,
3. Örgütsel ilişkiler alanında yatay ilişkilerin ön plana çıkması, hiyerarşinin yadsınması,
4. Her sivil toplum örgütünün açık ve belli bir alanda uzmanlaşmış olması.

Yönetim açısından değerlendirdiğimizde, yerelden başlayarak çeşitli katmanlarda örgütlü yapıların politika süreçlerine etki ve katkılarını sivil toplumun işlevleri olarak ele almak mümkündür. Bu anlamda kamu alanının etkili

aktörleri olan örgütlü çıkar grupları ve partilere yeni bir toplumsal aktör olarak sivil toplum örgütlerinin de eklendiğini (Tekeli, 2006: 67) söylemek mümkündür.

STÖ'lerin yereldeki etkinliği açısından bakıldığında, yerel yönetimin bakış açısının önem kazandığını öngörmek mümkündür. Yerel yönetimin demokratikliği için; hukuk devleti kurallarına uygunluk, yönetim ve karar süreçlerinin şeffaflığı, kentlinin karar odaklarına erişebilirliği ve onu etkileme gücü önemli ölçütler olarak öne çıkmaktadır (Tekeli, 2012: 152-153). Bunlardan ilk ikisi, yerel yönetim açısından içsel olarak değerlendirilebilir. Ancak üçüncüsü, yerel yönetim açısından dışsal bir unsurun yönetim sürecine dâhil olmasını gerektirir. Eğer STÖ'ler yönetim sürecine dâhil edilirlerse; yerel yöneticilerin daha etkin çalışmasını sağlayabilir, rasyonel karar verme sürecinde etkili olabilir (Akbal, 2017: 122) ve toplumun talepleri ile yönetim arasında etkin bir köprü vazifesi görebilirler. Bunu sağlamaya dönük olarak planlanan mekanizmalardan biri, kent konseyleridir. Her ne kadar bu yapıların etkin olarak işletildiğini söylemek zor olsa da, STÖ'lerin bu yapılardaki etkinliğini sağlamak, demokrasi adına bir kazanç olarak değerlendirilebilir (Kaypak, 2013).

Sivil toplumun yukarıda saydığımız işlevlere sahip olabilmesi için ise, devletin taşınması gereken iki özellikten söz edilebilir (Çaha, 2008: 58); birincisi hukuk devleti, ikincisi de sınırlı devlet. Birincisi devletin bütün unsurlarının hukuk devleti ilkesine uygun ve yasal zeminde hareket etmesini; ikincisi ise devletin siyasal, kültürel, sosyal ve iktisadi faaliyetler içerisinde sivil toplumun faaliyet alanını daraltacak kadar bulunmamasını içermektedir. Bu yönüyle sivil toplum günümüz demokrasilerinin işleyişinde önemli bir unsur haline gelmiş bulunmaktadır. Sivil toplumun politika süreçlerine katılmasının kurumsal alt yapısı ise, sivil toplumun örgütlenmiş olarak bu süreçte yer almasının sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Kamu hukukumuzda kamu hizmetinin görülme usullerinden biri olarak "kamuya yararlı dernek sayma" (Gözler, 2007: 212) sivil toplum örgütlerine önemli bir işlev daha yüklemektedir. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinin katılımcı demokrasi açısından vazgeçilemez bir unsur haline geldiğini söyleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda sivil toplum örgütlerinin politika süreçlerinde oynayabilecekleri roller sınıflandırılmıştır.

Tablo 1. STK'ların Politika Süreçlerindeki Olası Rollerini

Politika Aşamaları	Dolaylı Savunuculuk	Direkt Savunuculuk
Gündem oluşturma safhası	Sorunun araştırılması Kamu farkındalığının artırılması Kamunun sorun etrafında harekete geçirilmesi Gösteri/eylem Kitle iletişim araçlarının/ kitlese medyanın kullanımı [Basın toplantısı, makaleler vs.]	Resmi görevlilerle görüşmek: Onların farkındalığını artırmak Bilgi ve fikirleri paylaşmak Var olan politikaları eleştirmek (Ya da tersi)
Politikanın Formülasyonu	Sorunun araştırılması Var olan politikanın analizi Alternatiflerin önerilmesi Görüş açıklayıcı yayınlar Yetkin kişilerin teklifleri Kamusal eylemler düzenlenmesi	Resmi görevlilerle görüşmek: Onlarla fikirleri, tavsiyeleri, analizleri paylaşmak. Talepleri iletmek Aynı konuda yazanların teklifleri
Uygulama safhası	Gösteri yapmak/tanıtmak Kitlese medyanın kullanımı Halkın eğitimi Halkın politikayı desteklemek için harekete geçirilmesi	Resmi görevlilerle görüşmek: Onlarla fikirleri, bilgileri paylaşmak Talepleri iletmek Lobi faaliyetlerinde bulunmak Görüşmek/müzakere etmek

Kaynak: (Risley, 2015: 19)

Sivil toplum örgütlerinin politika süreçlerindeki rolünü, sivil toplum örgütleri ve akıllı kent yönetimini anlayabilmek adına biraz daha açmaya gerek bulunmaktadır. Her sivil toplum örgütü, yasalarla belirlenmiş sınırların dışına çıkmadıkça, savunuculuğunu yaptığı alanda politika süreçlerine katkı verir. Ancak burada bir noktayı önemle belirtmek gerekmektedir. Bütün sivil toplum örgütleri aynı görüşleri savunmak zorunda değildir. Katkının başlangıcı da burasıdır. Bir politika sürecine dâhil olan sivil toplum örgütlerinin görüşleri birbirleriyle çelişebilir. Bu çelişki görmezden gelinmesi gereken bir çelişki değildir. Bunu fizikteki bileşke kuvvetler kavramıyla açıklayabiliriz. Ulaşılması gereken ortak amaca giderken sivil toplum örgütleri kendileri açısından önem taşıyan hususları savunarak, politika sürecinin yönünü değiştirirler. Amaca giden en uygun yol, ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşlerinin bileşkesinden oluşur.

Bunu bir örnekle somutlaştırabiliriz. Bir kentte kent yönetimi tarafından yeni bir sanayi bölgesi oluşturulması için bir politika sürecinin başladığını düşünelim. Böyle bir süreçte, mevcut dükkânların taşınabileceğini düşünen esnaf odaları, sanayiciler ve onların bağlı olduğu örgütler (dernekler, sanayi odaları), çevre sorunlarıyla mücadele eden dernekler, kentsel sorunlara ilgi duyan dernekler ve daha birçok sivil toplum örgütü savundukları çıkarlar için mücadele edeceklerdir. Bunlardan birinin bile savunduğu görüşlerin temsil edilmemesi, ortaya konacak politikanın uzun dönemde daha farklı sorunlar üretme potansiyeli olduğunu gösterecektir. Bazı çıkarlardan başkalarının da çıkarları uğruna taviz verilecek ve uzlaşmaya ulaşılabilecektir. Aksi halde bir tarafın savunduğu görüşler, başlangıçta kazanım gibi görünse de uzun dönemde yeni sorunlar üretebilecektir. Tekeli (2006; 2012), sivil toplum örgütlerinin dâhil olduğu yönetim sürecindeki yapıyı sivil toplum ağları olarak adlandırmakta ve bu ağların hızla klasik hiyerarşik iletişimin yerini aldığını, böylece yönetime katılmanın sağlandığını vurgulamaktadır.

Yönetime katılma söz konusu olduğunda önemli bir makaleyi anmadan geçmek doğru olmayabilir. Sherry Arnstein tarafından (1969) yazılan “Vatandaş Katılımının Basamakları” (A Ladder of Citizen Participation) makalesi, vatandaş katılımını sekiz derecede değerlendirmektedir. Bu sekiz derece güdümden başlayarak, vatandaş kontrolüne kadar uzanan basamaklardan oluşmaktadır. Temsili demokrasinin krizinin yönetime katılım kanallarının kapalı olmasından kaynaklandığı (Tekeli, 2012) değerlendirildiğinde, sivil toplum örgütlerinin aynı zamanda bu kanalları açma işlevi olduğunu ve vatandaşın yönetime katılma derecesini yükselttiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Akıllı kentler özelinde konuyu ele aldığımızda ise, teknoloji ve bilişim altyapısının sağladığı olanaklarla, katılımcı demokrasinin etkin işleyişinin mümkün olabileceği öngörülebilir.

Sivil toplum örgütlerinin politika süreçlerine dolaylı etkisi olan başka işlevleri de vardır. Bu işlevler, yukarıda kısaca bahsedildiği gibi; bilgilendirme, bilinçlendirme, kamuoyu oluşturma (Akbal, 2017: 117-118) ve kamu hizmetlerini destekleme gibi işlevlerdir. Bu işlevler, akıllı kent uygulamaları içerisinde sivil toplumu ve özelinde sivil toplum örgütlerini sadece yönetimde değil, kentsel yaşamının hemen her noktasında önemli bir aktör haline getirmektedir. Burada

sivil toplum ile akıllı kent yönetimi arasında gerekli irtibat ve anlayışı geliştirmek için de ICT altyapısının desteğinden faydalanmak mümkün ve gereklidir. Kentleşme süreçlerinin yönetimi açısından STÖ'lerin akıllı kent yönetimi ile etkileşim içerisinde bilgi alışverişinde bulunması hem kaynakların etkili kullanımını hem de kamu hizmetlerinin eşit ve adil sunumunu sağlamada etkili olabilir. Çünkü akıllı kent, "akıllı kentlileri", yani sunulan hizmetleri kullanabilme/tüketebilme yeteneğine sahip vatandaşları gerekli kılmaktadır. Bu gerekliliği sadece kamu aracılığıyla sağlamak neredeyse imkansızdır.

Akıllı kentin oluşturulması sürecinde ICT altyapısının sunduğu imkanlarla bireylerin örgütlenmeye ihtiyaç duymayabileceği biçiminde kaygılar bulunabilmektedir. Ancak görülmektedir ki; sivil toplum/sivil toplum örgütleri, akıllı kentlerin içerisinde hem yönetime katılma hem de kentleşme süreçlerinin desteklenmesi açısından çok önemli işlevler üstlenebilmektedir. Elbette bütün bu konuların sivil toplum örgütlerinin kendi kapasitelerini, iç işleyişlerini ve bilgi düzeylerini sorgulaması ve geliştirmesi gerektiği gerçeğini de ortaya koyduğu söylenebilir.

SORULARLA AKILLI KENT VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİNİN AÇIKLANMASI

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan sonra, konu üzerinde yapılacak tartışmada öne çıkan sorulara değinebiliriz. Her sorunun ardından bu konuda gündeme gelebilecek hususlar, 16-18 Aralık 2018 tarihinde Antalya'da gerçekleştirilen 2nci Kamu Yönetimi ve Teknoloji Çalıştayı bünyesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalıştay katılımcılarının görüş birliğine vardığı hususlara, her sorunun ardından yer verilmiştir.

1. Akıllı kentlerin alt yapısını oluşturmaya başlarken yönetimin işlevleri neler olabilir? Yönetim daha çok karar verici mi olmalı yoksa koordinasyon işlevi daha mı ağır basmalıdır?

Yönetim daha çok ve öncelikli olarak karar verici olmalıdır. Toplum odaklı, kamu yararı öncelikli, bütüncül bir planlama anlayışı temelinde, şeffaf yönetim, hesap verebilirlik, sürdürülebilirlik, çevre koruma, kaynak tasarrufu, etkin, verimli hizmet anlayışıyla girişimcilerin desteklenmesi gerekmektedir. Kamu

kesiminin koordinasyon işlevini yerine getirmesi ve sivil toplum örgütlerinin karmaşık sorunların çözümünde sürece dâhil edilmesi, akıllı kent yaklaşımında ulaşılabilecek hedeflenen amaçlara ulaşmayı kolaylaştırıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Yönetimin karar verme ve denetim fonksiyonları, sivil toplum örgütlerinden tamamen bağımsız olmamalıdır. Aksi halde şeffaflık ve hesap verebilirlik konularının yerine getirilmesi güçleşebilir. Sivil toplum örgütlerinin denetim konusunda etkin olması ise iki hususu gerekli kılmaktadır. Bunlar; sivil toplum örgütlerinin kapasitesi ve siyasi kültürüdür. Bu bağlamda dijital çağda sivil toplum örgütlerinin bu tür gelişmelere yönelik kapasitelerinin artırılması, hem sivil toplum örgütlerinin hem de kamunun ortak sorumluluğu olmalıdır. Burada bir önemli nokta da, kentlerin yönetimi açısından denetim mekanizmaları oluşturulurken, akıllı kent yaklaşımına uygun olarak, klasik mekanizmalardan farklı ilave mekanizmaların oluşturulmasının gerekli olmasıdır. Bu aşamada sivil toplum örgütleri çok önemli görevler üstlenebilir.

2. Akıllı kentlerde yönetime katılma mekanizmaları neler olabilir? Nasıl bir yönetim modeli uygulanabilir?

Akıllı kent yaklaşımında temsili demokrasinin sakıncalarını ortadan kaldıracak şekilde birçok ara katılım mekanizmaları mümkün olabilmektedir. Bu durum, temsil düzeyinden doğrudan katılıma kadar gidebilecek bir dizi uygulamayı içermektedir. E-demokrasi uygulamaları buna örnek olarak verilebilir. Bu kapsamda; gündem belirleme, karar alma, alınan kararların denetlenmesi gibi hususlarda etkinlik sağlamanın yanında maliyetlerin de düşürülmesi söz konusu olabilmektedir. Ancak sivil toplum örgütleri için bu kapasitenin oluşturulması, bu örgütlerin ülkemizde içerisinde buldukları mali sıkıntılar da dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Farklı tarafların üretim ve yönetim süreçlerine katılımını gerçekleştirmek için fiziksel mekânlar önem kazanmaktadır. Bu noktada “living lab” olgusunu önem kazanmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde farklı alanlarda yoğunlaşan çok sayıda “living lab” uygulaması olduğu bilinmektedir. Bilindiği üzere “living lab” yaklaşımı, üretim süreçlerinin kullanıcı merkezli bir sistem üzerinden

mekânsal tasarımını içermektedir. Böylelikle her kullanıcı fikir ve katkılarını sisteme sunabilme imkânı bulmaktadır.

Katılım mekanizmalarını konuşurken, gerçek anlamda katılımın ne olduğu ve hangi katmanlardan oluşması gerektiği de önem kazanmaktadır. Akıllı kentlerde yönetime katılmanın daha çok e-katılım biçiminde olması beklenir. Bunun için de; mobil uygulamalar, kent meclislerinin e-uygulamaları, internet uygulamaları ve sosyal medya uygulamaları önem kazanmaktadır. Bu alanlar, bir taraftan katılımı kolaylaştırırken, diğer yandan yeni istihdam alanları da yaratmaktadır. Ancak bu, yetmişmiş işgücüne ihtiyaç duyan bir istihdam politikasını gerekli kılmaktadır. Bunların yanında dijital Vandalizm olarak tanımlanan olguyla mücadele etmek ve katılım güvenliğini sağlamak da önemli bir konudur. Kısaca e-yönetişim konusu önümüzdeki dönemde daha sık duymaya alışmamız gereken bir olgu olarak öne çıkmaktadır.

3. Sivil toplum örgütleri akıllı kent yönetiminin politika süreçlerine katılımda ne tür roller üstlenebilir?

Sivil toplum örgütlerinin politika süreçlerine erişimi, yukarıda da belirtildiği gibi, bir siyasi kültür sorunu olarak ele alınmalıdır. Ancak bundan sonra, politika süreçlerine katılımları kolaylaştırıcı ve teşvik edici platformların kurulması etkin bir katılımın önünü açabilir. Bunun bir aşama sonrası, bireylerin sadece bağlı oldukları STÖ'lere tabi olmaksızın sisteme taleplerini iletebildikleri bir yapının tesis edilmesidir. Bireylerin etkinliğinin artması, STÖ'lerin etkinliğinin azalması sonucunu da doğurabilir. Bu durum örgütlü yapıların siyasi sistem karşısında güçsüz kalmasına ve sivil toplumun edilgen duruma düşmesine de neden olabilir. Buna karşı gerekli yasal ve kurumsal tedbirlerin de alınmasında fayda bulunmaktadır.

Aslında sivil toplum örgütleri akıllı kent yönetiminde, günümüzde olması gereken işlevlerinde olduğu gibi, kamu hizmetlerini kolaylaştırıcı, uygulanan politikaları meşrulaştırıcı ve benimsetici işlevleri yerine getirebilirler. Akıllı kent yönetiminde de durum farklı değildir. Ancak burada önemli bir soru gündeme gelmektedir. Günümüzde yönetimler, oluşturdukları politikaların kamuoyundaki meşruiyetini sağlamak için, siyasi yapı ile işbirliği içerisinde olan STÖ'ler kurarak onları yönlendirebilmektedirler. Bu da, "sivil toplum ne kadar sivil top-

lum?" sorusunu gündeme getirmektedir. Elbette bu sorunun cevabı çok önemli, uzun ve farklı bir tartışmanın konusudur. Bir ölçüde siyasi kültürle bağlantılı olan bu durum, diğer taraftan toplumun eğitim düzeyi ve demokrasiye olan bağlılığı gibi birçok sorunla doğrudan bağlantılıdır. Bu anlamda akıllı kentlerin gerçekçi biçimde işlerliğinin sağlanmasının insan kaynağının kalitesinin artırılmasından geçtiğini vurgulamakta fayda vardır.

4. Sivil toplum örgütleri akıllı kent uygulamalarından ne şekilde yararlanabilir? Kendi kapasitelerini geliştirmede akıllı kent yaklaşımının etkisi olabilir mi?

STÖ'lerin kapasitelerini geliştirmesi konusu, bir anlamda içsel bir sorun olarak da görülebilir. STÖ'ler kendi içlerindeki yönetim yapıları itibariyle ne kadar demokratiktir? Kendi yönetim süreçlerinde üyelerine ve topluma karşı ne kadar şeffaf ve ne kadar hesap verebilir durumdadır? Güvenilirlik sadece STÖ'nün dışarıya karşı değil, içe dönük olarak da bir sorumluluğudur. Bunların dışında STÖ'ler, akıllı kentin verilerinden faydalanarak savundukları değerler için daha gerçekçi projeler üretebilir ve politika süreçlerinde etkili olabilirler. Kent yönetiminin şeffaflığı, bu tür verilerin STÖ'lerle paylaşılabilmesi ve onlarla işbirliği yapılabilmesi için önemli bir unsurdur.

5. Akıllı kentler sivil toplumun işlevlerini engelleyici bir yönetim anlayışına evrilme tehlikesi taşır mı? Bunu ortadan kaldırmak için neler yapılmalıdır?

Bireylerin yönetim süreçlerindeki etkinliğinin artması, STÖ'lerin politika süreçlerindeki etkisini arttıran bir unsur olarak görülebilir. Ancak bu durum ortak hakların savunulmasında STÖ'nün önemini azaltamaz. Bu nedenle kurumsal yapıların temsil süreçlerindeki etkinliği görüşleri mutlaka yönetim tarafından dikkate alınmalıdır. Bunun bir yolu, STÖ'leri kurumsal olarak bilişim sistemlerine entegre edilmesidir. Bunun yanında periyodik toplantılar, görüşmeler ve bilgi alışverişinin kurumsal hale getirilmesi, hem demokratik katılım mekanizmalarını güçlendirecek hem de STÖ'lerin güçlü bir toplumsal yapı için etkinliklerini muhafaza etmelerini sağlayacaktır.

Akıllı kent uygulamaları STÖ'ler için bu anlamda fırsatlar barındırırken, tehditler de barındırmaktadır. Güçsüz yapıların güdülenmesi, dikkate almama

vb. risklerin varlığının ortadan kalkması, akıllı kenti kuran iradenin siyasi kültürüne bağlı gibi görünmektedir. Bu anlamda yukarıda farklı biçimlerde tekrarlanan eğitim, şeffaflık, katılım ve demokrasi kavramlarının akıllı kent yönetimi ile içselleştirilmesi gerekmektedir. Akıllı kent yönetimi, güçlü bir sivil toplumun yönetimin işleyişini kolaylaştırıcı ve destekleyici bir işlevi olduğunun farkında olmalıdır.

SONUÇ

Akıllı kent henüz yeni sayılabilecek bir yaklaşım olmakla birlikte, yüzyılımızda her yeni yaklaşım süratle yerini yenilerine bırakabilmektedir. Kent yönetimi ve kentsel sorunlar açısından oldukça büyük kolaylıklar getiren akıllı kent yaklaşımı, aynı zamanda sivil toplumla ilişkiler açısından da önemli bir etkinlik potansiyeli taşımaktadır. Kamu hizmetlerinin sunumunda, politika oluşturma ve yönetim süreçlerinde büyük kolaylıklar sağlayabilecek olan akıllı kent yaklaşımının etkinliğinin en önemli bileşenlerinden birinin sivil toplum ve onun örgütlü yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sivil toplumun etkinliğinin siyasal kültür ve sivil toplum örgütlerinin kapasitesi ile doğrudan alakalı olduğu unutulmamalıdır.

Bunun yanında sistemlerin dışa bağımlılığı ve bu bağımlılığın yarattığı maliyet bir olumsuzluk gibi görülebilir. Bunun çözümü, katma değeri yüksek alanlarda üretimin ve eğitimin geliştirilmesi olabilir. İlave olarak akıllı kent yaklaşımı, katılım ve şeffaflığı destekleyebileceği gibi sivil toplumun alanını daraltıcı bir amaçla da kullanılabilme tehlikesini barındırmaktadır. Ancak bu potansiyel sorunların çözümü, hukuk devleti ve demokrasiye bağlılıkla mümkündür. Çünkü ICT teknolojilerinin bu potansiyel riski bütün gelişmiş batı demokrasilerinde kontrol altında tutulabilir görünmektedir.

Akıllı kent, yoğun ve güçlü bir ICT altyapısı gerektirmektedir. Bu altyapı ilk bakışta bireyle politik yapı arasındaki bir kademe gibi görülebilen örgütlü sivil toplumu işlevsiz kılabilir gibi görünse de, sivil toplumun politika yapım ve yönetim süreçlerindeki etkinliği önemini korumaktadır. Bunun yanında sivil toplum örgütleri, bilinçlendirme, bilgilendirme ve kamu hizmeti sunumunu kolaylaştırma gibi işlevleriyle akıllı kent bünyesinde çok önemli bir aktör haline gelmektedir. Böylece akıllı kentin gerektirdiği akıllı vatandaşın kentleşme sü-

reçlerini kolaylaştırmada sivil toplum örgütleri, sivil toplumun kendi iç dinamiğini düzenlemekte ve kentleşme süreçlerini hızlandırarak katkı sağlamaktadır. Bu çalışma, olumlu ve olumsuz yanlarıyla akıllı kenti incelerken, yeni oluşumun sivil toplum/sivil toplum örgütlerinin rollerinin neler olabileceğini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle daha kapsamlı çalışmalara katkı sağlamasının önemli olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbal, İsmail, (2017), *Sivil Toplum*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Anthopoulos, Leonidas G., (2017), *Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick?*, Springer, e-book, Switzerland.
- Arnstein, Sherry R., (1969), "A Ladder of Citizen Participation", *Journal of American Planning Association*, 35(4), s. 216-224,
- Bolivar, Manuel Pedro Rodriguez, (2015), "Smart Cities: Big Cities, Complex Governance?", *Smart Cities: Big Cities, Complex Governance?*, (Ed. M.P.R.Bolivar), USA: Springer.
- Çaha, Ömer, (2000), *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, İstanbul: Gendaş Kültür, İstanbul.
- Dameri, Renata Paola and Camille Rosenthal-Sabroux, (2014), "Smart City and Value Creation", *Smart City How to Create Public and Economic Value with High Technology in Urban Space*, (Ed. Dameri and Sabroux) USA: Springer, s. 1-12.
- Doğan, İlyas, (2015), *Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler*, (4. Basım), Ankara: Astana Yayınları.
- Erkan, Rüstem, (2010), *Kentleşme ve Sosyal Değişme* (3. Basım), Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Gözler, Kemal, (2007), *İdare Hukukuna Giriş*, (7. Baskı), Bursa: Ekin Kitabevi.
- Kayapınar, Erdal, (2017), "Akıllı Şehirler ve Uygulama Örnekleri", *İTÜ Vakfı Dergisi*, Sayı 77, Temmuz-Eylül 2017, İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı Yayını, İstanbul, s. 14-19.
- Kaypak, Şafak, (2013), "Kent Konseyleri ve Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1).
- Keleş, Ruşen, (1984), *Kentleşme ve Konut Politikası*, Ankara: AÜ SBF Yayınları.

- Kumar Kar, Arpan, vd., (2017), "Understanding Smart Cities: Inputs for Research and Practice", *Advances In Smart Cities Smarter People, Governance, And Solutions*, (Ed. A. Kumar Kar vd.), Boca Raton: CRC Press, p. 1-8.
- Mulligan, C. E. A., & Olsson, M. (2013), "Architectural Implications of Smart City Business Models: an Evolutionary Perspective", *IEEE Communications Magazine*, 51(6).
- Oxford, (1996), *Concise Dictionary of Politics*, (Ed. Iain McLean), New York: Oxford Press.
- Risley, Amy, (2015), *Civil Society Organizations, Advocacy, and Policy Making in Latin American Democracies Pathways to Participation*, USA: Palgrave Macmillan.
- Tekeli, İlhan, (2006), *Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, (ikinci Basım), Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları.
- Tekeli, İlhan, (2012), *Türkiye İçin STK'lar ve Katılımcı Demokrasi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Terzi, Fatih, Mehmet Ocağcı, (2017), "Kentlerin Geleceği: Akıllı Kentler", *İTÜ Vakfı Dergisi*, Sayı 77, s. 10-13.
- Toynbee, Arnold, "Lectures on The Industrial Revolution in England, 1884", <http://soc-serv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/toynbee/drev,05.08.2009>.
- Uçar, Ahmet, Sühal Şemşit, Nilüfer Negiz, (2017), "Avrupa Birliği Akıllı Kent Uygulamaları ve Türkiye'deki Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 22, Kayfor Özel Sayısı, s. 1785-1798.